

ВПЛИВ ПСИХОАНАЛІЗУ НА ГЕШТАЛЬТ-ТЕОРІЮ

У статті подано порівняльну характеристику гештальт-напрямку з психоаналізом. Сформульовано теоретичні засади, які гештальт запозичує з психоаналізу. Зроблено висновок, що гештальт-теорія на відміну від психоаналізу аналізує не тільки внутрішнє життя суб'єкта, але і його взаємовідносини з навколишнім світом з точки зору творчого пристосування.

Ключові слова: гештальт, психоаналіз, творче пристосування, підсвідомість, принцип реальності.

В статье подана сравнительная характеристика гештальт-направления с психоанализом. Формулируются те теоретические основы, которые гештальт заимствует из психоанализа. Делается вывод, что гештальт-теория в отличие от психоанализа анализирует не только внутреннюю жизнь субъекта, но и его взаимоотношения с окружающим миром с точки зрения творческого приспособления.

Ключевые слова: гештальт, психоанализ, творческое приспособление, подсознание, принцип реальности.

In the article is considered comparative feature of gestalt-tendency and psychoanalysis. The theoretical bases, which gestalt loanword from psychoanalysis are formulated. The conclusion is done that gestalt-theory, unlike psychoanalysis, analyses not only internal life of the subject, but also its relations with surrounding world with standpoint of the creative adaptation.

The keywords: gestalt, psychoanalysis, creative adjustment, the subconscious, principle to realities.

Постановка проблеми. Актуальність теми пов'язана з інтересом сучасності до всіх галузей науки, які стосуються світоглядних аспектів життя людини. Гештальт-теорія є дуже цікавим напрямком, який робить акцент на специфічності людського буття як відкритого діалогу зі світом. Її використання в психології допомагає психотерапевтичній практиці, але для кращого використання гештальт-теорії важливо знайти корені цього напрямку. Особливе практичне і теоретичне значення має така відома течія, як психоаналіз.

Ступінь розробленості проблеми. Порівняння гештальт-підходу з психоаналізом особливо цікаве тим, що гештальт не намагається протистояти психоаналізу, незважаючи на деякі заперечення, а підхоплює певні його ідеї і розвиває їх у своєму напрямку. Багато авторів вивчали психоаналіз: психоаналітик Д. Віннікот, який бачив у психоаналізі лейтмотив про всепоглинальну роль інстинктів та потреб, американський дослідник З. Фрейда П. Розен, який також аналізував фрейдизм з точки зору природи людини, але зупинявся ще на аспекті

трактування психоаналізом темпоральних характеристик людського буття. Вагомий внесок у порівняльний розгляд гештальт-теорії і психоаналізу зробили А. Гінгер та С. Гінгер, які визнають, що гештальт концептуально продовжує психоаналіз і запозичує багато його ключових ідей. Крім того, ідею про поєднання психоаналітичної та гуманістичної течії висловлює Майк Кан. Однак такі порівняння більшою частиною стосуються практично-терапевтичного аспекту. В той же час було б дуже важливо дослідити філософсько-теоретичні основи, які закладені в психоаналізі й продовжуються в гештальті як окремому напрямку.

Метою статті є формування тих теоретичних засад, які гештальт запозичує з психоаналізу, а також особливості подальшого розвитку гештальт-підходу поряд із розвитком психоаналізу.

Викладання основного матеріалу. Безсумнівний зв'язок гештальта з психоаналізом можна бачити з попередньої назви гештальт-напрямку – «екзистенційний психоаналіз». Психоаналіз є одним з коренів гештальта. Ключовим питанням у порівнянні цих двох напрямів є ставлення до несвідомого. Як відомо, «внесок Фрейда полягає в тому, що він створив науку про психічну діяльність для всього психотерапевтичного знання» [7, с. 19].

Гештальт-напрямок багато запозичує з класичного психоаналізу. На перший погляд, може здаватись, що головний принцип теорії психоаналізу щодо спрямованості в минуле не стикається з ключовою ідеєю гештальта про існування у вимірі часу «тут та тепер». У психоаналізі внутрішній конфлікт особистості розглядається через розгляд процесів несвідомого, а в гештальті той же внутрішньо особистісний конфлікт аналізується в рамках теперішнього часу, з позицій споглядання минулого теперішнім.

Для більш чіткого бачення різного розгляду темпоральних характеристик слід детальніше розглянути сутність психоаналітичного вчення, виходячи з головних ідей гештальт-теорії. Як відомо, одними з ключових питань в гештальт-теорії є пара понять «організм-середовище». Проаналізуємо ці терміни з позицій психоаналізу. Слід сказати, що вихідною установкою психоаналізу, який намагається поглинути у філософські питання, є питання про значущість власного людського буття. Зокрема, роздуми З. Фрейда про зовнішній світ є лише фоном, на якому фігурою є природа людини: «Якщо розглядати взаємодію зовнішнього світу та людську істоту, досліджуються можливі реакції індивіда на навколишнє середовище, і в цьому випадку Фрейд готовий припустити важливість неподільності вивчення онтологічної проблематики в традиційному для філософії сенсу» [7, с. 102].

Фрейд стверджує, що зовнішня реальність формується в залежності від дії на неї рушійних сил, які задаються внутрішнім буттям людини. В психоаналітичній теорії такими силами є поштовхи людини. Ідеї про нерозривний взаємозв'язок людини як психічного організму з навколишнім середовищем можна побачити саме в гештальт-теорії. При цьому загальною рисою гештальт-напрямку з психоаналізом є розгляд більшою частиною тільки психологічного аспекту впливу

зовнішнього світу. Тобто реальністю для подібного розгляду є та сфера психічного, у рамках якої відбуваються найбільш важливі та значущі для людської життєдіяльності процеси та зміни, що мають вплив на організацію людського життя [3, с. 104]. Подібну думку висловлює Ф. Перлз, який розкриває питання знаходження людиною своєї самоідентичності. Однак Перлз розглядає сферу психічного і виводить поняття «межа контакту». Тому онтологічні погляди гештальт-теорії можна трактувати не спрямованими на світ, як у більшості філософських учень, і не спрямованими всередину, як це відбувається в психоаналізі, а такими, які поєднують закономірності існування людської психіки в екзистенційних глибинах буття, і зовнішні дії світу, які формують проєкції внутрішнього сприйняття.

У зв'язку зі встановленням ролі, яку відіграє так звана межа контакту, доцільним буде повернутись до розгляду співвідношення свідомості і несвідомого в психоаналізі й гештальт-напряму. Автор В. Лейбін, який досліджує психоаналіз, відзначає, що «Фрейд, як і багато філософів ХІХ століття, намагається переосмислити картезіанські уявлення про тотожність людської психіки і свідомості» [3, с. 105]. У гештальт-теорії, навпаки, можна побачити спрямованість на усвідомлення. Особливо це видно з установок психотерапевтичної практики. Повертаючись до Фрейда, можна бачити, що він виступає проти ототожнення психічного зі свідомим і закликає доцільним спиратись на припущення щодо існування несвідомого, яке може кинути промінь на трактування природи людської психіки. З. Фрейд відзначає, що не всі психічні процеси переміщуються у свідомість і будь-які душевні рухи перебувають у несвідомому. Якщо порівнювати гештальт-теорію з психоаналізом, то спільним моментом є момент прийняття реальності. Можна навіть сказати, що гештальт-напряму у чомусь продовжує ідею психоаналізу про важливість «принципу реальності», за формулюванням Фрейда. Фрейд стверджує, що в психоаналізі розуміння психічної реальності тісно пов'язане із закономірностями функціонування несвідомого.

Ще при розгляді гештальт-теорії у зв'язку з психоаналізом принциповим моментом є відношення до фантазії. Ф. Перлз у книзі «Практика гештальт-терапії» висловлює думку, що уява, теоретизування належать до так званої «зони фантазії». Перлз уточнює, що «діяльність фантазії є внутрішнім використанням символів» [6, с. 275]. При цьому ці символи «можуть дуже далеко відходити від реальності, навіть узагалі не збігатися з нею, але виникають вони з реальності» [6, с. 275]. Перлз підкреслює особливу роль фантазії: «Ми мислимо про наші проблеми у фантазіях, щоб бути здатними вирішити їх у реальності» [6, с. 276]. Тобто фантазії в гештальті допомагають економити час, і діяльність-фантазія розуміється, як «здатність діяти на рівні зменшеної інтенсивності» [6, с. 277] Якщо поглибитись у ці погляди, то стає зрозуміло, що фантазія стає більшою частиною, результатом свідомої діяльності. У психоаналізі виділяють два самостійних види несвідомого: приховане, яке здатне стати свідомим, та витіснене, яке само по собі не може стати свідомим [10, с. 186]. Фантазія є уявним сценарієм, у якому програється бажання

суб'єкта, що йде з несвідомості. Підкреслено, що фантазія може мати різні форми: «усвідомлені фантазії», а також фантазії, які є несвідомими і в разі необхідності можуть перейти у свідомість.

Також у психоаналізі фантазія виступає не тільки способом вираження бажання, але й місцем захисту власного життєвого простору, де на допомогу людині приходять механізми захисту. Якщо проаналізувати погляд відомого представника психоаналізу Ж. Лакана на питання співвідношення реального і уявного, то бачимо, що він виділяє сферу «реального», яку розглядає як щось відчужене від людської особистості. Термін «уявне» означає приблизно те ж саме, що і фрейдівське «Я». Лакан підкреслює, що «існує не тільки логіка свідомості, але й логіка ілюзії» [3, с. 336]. У гештальті продовжується ця думка і виводиться поняття «зона фантазії», у якому підкреслюється не допоміжна функція фантазії, а розуміння фантазії як синонім виходу з реальності, тільки більший акцент робиться на свідомому аспекті фантазії.

Ще одним ключовим моментом у розвитку гештальт-теорії у зв'язку з психоаналізом є питання щодо відповідальності. Відповідальність як категорія безпосередньо пов'язана зі свідомістю. Стосовно відповідальності слід відзначити, що розгляд цього питання пов'язується з питанням стосовно причинно-наслідкових зв'язків.

З психоаналітичної позиції «для розуміння себе і розвитку здібності до змін найбільш важливо дізнатись, чому людина поводиться так чи інакше. В парадигмі гештальта для цього найбільш суттєвим є те, як вона поводиться» [2, с. 48]. Особливо наочною ця позиція постає в психотерапевтичній практиці.

Важливим моментом у розгляді відповідальності є увага гештальт-теорії до особистісних переживань, на яких ґрунтується відповідальність, у той час як у психоаналізі, незважаючи на його прихильність до опосередкованого аналізу несвідомих проявів, наявна орієнтація на раціоналізм. [2, с. 48]. Тобто питання відповідальності для психоаналізу пов'язане з раціональним вибором способу думки або поведінки, а для гештальта – з екзистенційним аспектом. Однак якщо проаналізувати, то між цими двома позиціями немає великої суттєвої різниці. Г. Уілер підкреслює, що «можна провести паралель з втратою жорсткого розрізнення між фактом та його інтерпретацією» [8, с. 125]. Іншими словами, гештальт закликає до того варіанта відповідальності, який може обиратись людиною у зв'язку з її внутрішнім відчуттям своєї взаємодії з навколишнім світом, але в цій взаємодії роль розуму полягає в тому, щоб узгоджувати емоційно-екзистенційні прояви з логічними конструктами. Ті самі логічні конструкти сприяють створенню гештальтів: «Нашій природі притаманно конструювання свого розуміння світу, його цілісної і значущої картини, і ті „гештальти“ є єдиним, що ми маємо для взаємодії зі світом» [8, с. 129]. У цих гештальтах особливе значення має ірраціональна частина, яка в психоаналізі трактується як продукт діяльності несвідомого. У гештальт-теорії вважається, що «ірраціональні думки підтримуються інтенсивним афектом, поєднуючись у загальну схему, або

гештальт» [8, с. 129]. Іншими словами, ірраціоналізм у поведінці та думках є в гештальті результатом свідомих емоцій, за які людина або несе відповідальність, або відмовляється від неї. У гештальт-теорії, як і в психоаналізі, у формуванні людської відповідальності наявна роль ірраціональних моментів.

Розглянемо також сприйняття часу в психоаналізі та гештальті. У гештальті, як відомо, стверджується думка про те, що не існує іншої реальності, окрім теперішнього часу. Однак крім того, що в гештальті постулюється позиція «тут та тепер» на рівні психологічного сприйняття світу, або життєвої позиції, також гештальт-теорія порівнює сприйняття людиною самого факту та його інтерпретації. Г. Уілер відзначає: «Той факт, що ми здатні затримувати та моделювати образи та здійснювати з ними мисленнєві експерименти, означає, що за своєю природою в реальному сенсі ми живемо в майбутньому, а не в теперішньому або в минулому» [8, с. 125]. Тобто в гештальт-теорії підкреслюється, що за допомогою усвідомлення важливих для себе «фігур» – значущих актуальних образів – для певної ситуації людина відмежовує своє теперішнє від свого майбутнього. В психоаналізі більше акцентів робиться на взаємодії минулого і теперішнього.

Далі розглянемо поняття особистісних меж особистості. Важливою характеристикою особистості є поняття самосвідомості. Ще Гегель стверджував, що саме в протиставленні іншому «Я» відкривається особистість людини й особистість не може знайти себе в іншому. Тобто в розгляді особистості важливим є як безпосереднє сприйняття себе, так і сприйняття себе через сприйняття інших. У психоаналізі З. Фрейд вводить поняття «Над-Я», у якому демонструється частина особистості, яка втілює внутрішню цензуру. В більш пізньому психоаналізі автори інтерсуб'єктивного підходу розрізняють більш вузьке та специфічне поняттям «Я» як психологічну структуру, за допомогою якої переживання себе набуває безперервності в часі, та поняття особистості як суб'єкта, який має здатність до особистої ініціативи [7, с. 86]. Американські автори клінічного психоаналізу Р. Столорю, Б. Брандшафт і Д. Атвуд стверджують, що інтерсуб'єктивність «Я» залежить від потреби «Я» в зворотному зв'язку. Тобто ця ідея перегукується з ідеєю гештальт-теорії про взаємовідносини організму і середовища. П. Гудмен вважав, що поняття self, яке означає рухливі межі особистісного «Я», формується в залежності від внутрішнього світу інших особистостей [5, с. 57]. Однак у гештальт-теорії, на відміну від психоаналізу, окрім самої констатації потреби «Я» у зовнішньому зв'язку з іншими «Я» для формування власної особистості в розвитку, аналізується сам процес формування self на його етапах. Ф. Перлз висловлює думку, що будь-яка особистість усвідомлює себе на трьох рівнях: фантазії, аналізу та дії, у результаті чого вона може інтегрувати власні почуття та дії. Це інтегрування включає в себе потреби індивіда, а також системи орієнтацій і маніпуляцій. Таким чином, об'єкти навколишнього середовища або допомагають індивіду для задоволення певної потреби, або заважають.

У психоаналізі З. Фрейд називає таке явище «катексис», а в гештальт-теорії актуальна потреба називається фігурою. «Об'єкти, які бажані, оскільки допомагають задовольняти потреби індивіда, мають позитивний катексис. Небажані об'єкти, які погрожують індивіду, порушують його рівновагу або заважають задоволенню потреб, отримують негативний катексис» [6, с. 51]. Так коментує Ф. Перлз спосіб дії людини у взаємовідносинах з навколишнім середовищем, виходячи з теорії психоаналізу. Ф. Перлз доповнює цю ідею, підкреслюючи, що, зіштовхуючись з негативним катексисом, людина може або прагнути ліквідувати ті елементи з середовища, які заважають, або сама змінити межу контакту, щоб таким чином не стикатись з об'єктом, який заважає або погрожує. Однак з психоаналітичної теорії втеча від контакту є неврозом, і важливою в цьому є сама форма контакту, як підкреслює Ф. Перлз, здоровим контактом є здатність людини до правильного здійснення контакту та здатність до правильного виходу з контакту. Контакт і відхід від контакту в гештальті розуміються як діалектичні протилежності. Особливе значення приділяється поняттю завершеного гештальта – події, яка відбувається, коли потреба людини і об'єкт, який задовольняє цю потребу, зникають з середовища людини, з її психологічного поля. Ця концепція суперечить ідеї психоаналізу про природну невротичність людини, яка супроводжує її все життя.

Таким чином, людина має позитивні чи негативні катексиси, і ритмічна послідовність контакту та відходу від контакту визначає гармонійне здійснення життєвих процесів, виходячи з ієрархії потреб, – ось основні ідеї гештальта, які стосуються взаємодії людини і середовища. З цього логічно випливає питання про те, що є рушійною силою, про те, що надає нашим діям енергії, сприяє продовженню або завершенню контакту. Таке питання було порушене і в психоаналізі.

Ф. Перлз доходить висновку, що тією рушійною силою є емоції, які можуть узгоджувати ритм контакту людини з навколишнім середовищем: індивід може прийняти рішення, коли потрібна власна ініціатива у відносинах з середовищем стосовно того, чи наділена нагальна ситуація, об'єкт чи інша людина позитивним катексисом або негативним [3, с. 89]. Схожі думки можна знайти і в психоаналізі, але психоаналітична теорія передбачає постійну боротьбу надсвідомого з підсвідомим. У гештальт-теорії подібне урегулювання здійснюється за рахунок контактної межі. В гештальті є спроба простежити, як саме виникає поле, яке поєднує організм та середовище, і робиться висновок, що порушення контактної межі відбувається в тому разі, коли індивід має такі потреби, які середовище не може задовольнити. При цьому людина обирає, або залишитись у контакті з середовищем, або обірвати цей зв'язок. Тобто рушійними силами, які сприяють продовженню або завершенню контакту, є, з одного боку, потреби індивіда, а з іншого – та потреба, яка в конкретний час домінує в індивіда, часто може бути невизначеною, і ця невизначеність відбувається саме за рахунок неефективної взаємодії із середовищем.

Дуже великого значення в гештальт-теорії надається трактуванню невротичної людини, що також ми можемо бачити в психоаналізі. Зокрема, в неофрейдизмі підкреслюється думка про те, що невротична людина відрізняється від звичайної людини тим, що їхні життєві пріоритети мають різні рушійні сили: у здорової людини самоідентифікація асоціюється з потребою реалізації ідеалізованого «Я», а в невротичної людини відбувається відчуження від образу ідеального «Я». К. Хорні як представник неофрейдизму відзначає, що ядром такого відчуження невротика від його реального «Я» є його відстороненість від власних почуттів, бажань, уявлень, втрата відчуття того, що він є активною силою у власному житті. Це є втратою відчуття себе органічним цілим [7, с. 89]. Тобто в психоаналізі проводиться думка про відсутність у невротичної особистості вираженого зв'язку між «Я»-реальним та «Я»-ідеальним, що в гештальті означає неможливість встановлення зв'язку між організмом та середовищем. Ф. Перлзом, який впроваджував ідею про те, що людина повинна усвідомлювати себе та свої дії на рівні фантазій, слів, дії, а також можливість усвідомлення зв'язку «Я»-реального та «Я»-ідеального.

Іншими словами, у невротичної людини є труднощі із самоідентифікацією. Більшою частиною питання самореалізації в гештальт-теорії пов'язане з асиміляцією, а також із впливом події, яка є незавершеною. Ця ідея широко поширена в різних практичних психотерапевтичних техніках, але цікаво дізнатись філософський фундамент цих ідей.

Мова йде про відчуженість від себе, під якою в психоаналітичній літературі розуміється відділення, відстороненість особистості від самої себе та окремих сторін, частин, структур та процесів. Зокрема, З. Фрейд пише про відчуженість суб'єктивного від об'єктивного. Мається на увазі те, що в невротичної особистості відбувається відхід від тієї реальності, яка не влаштовує людину [10, с. 167].

Психоаналітик Лейнг стверджує, що відчуження – це відділення переживань людини від її поведінки [4, с. 32]. Питання відчуження також розглядав Лакан у статті «По інший бік принципу реальності». Філософ висловив думку: «Я – це інший» і підкреслював, що «відчуження від себе є результатом включення у власну психічну структуру зовнішнього» [1, с. 332]. Лакан вважає, що людське ідеальне «Я» перебуває поза самістю людини: уявлення про себе завжди залежить від погляду іншого. Філософ підкреслює, що неможливо побачити з тієї точки зору, з якої «картина дивиться на глядача» [1, с. 332].

Повертаючись до тематики формування потреб, ми можемо бачити, що у Лакана бажання індивіда розглянуто через бажання Іншого. Під бажанням Іншого розуміється вплив особистості іншого індивіда на світогляд, емоційні та вольові прояви людини – тобто, як і в гештальті, наявна ідея взаємодії людини з втіленим образом Іншого. Лакан розвинув ідею про важливість реального для людини і намагався сформулювати термін «реальне»: «Принцип реальності слугує діалектичним корелятивом принципу задоволення. Один з них не є, як це уявляється спочатку, здійсненням наслідків іншого – кожний з них є для іншого

його полярним корелятивом, оскільки один без іншого не мав би сенсу» [1, с. 330].

Цікавою є ідея Лакана про те, що будь-який суб'єкт є «суб'єктом визнання», тобто будь-який суб'єкт може визнавати себе в різних проявах. Таким чином, з одного боку невротична особистість розглядається в психоаналізі як така, яка здійснює відхід від реальності, що розуміється, як відділення переживань людини від її особистості або відхід особистості від тієї реальності, яка її не влаштовує [1, с. 352]. Тобто, порівнюючи поняття «реальність» та «задоволення», Лакан каже про їхню взаємодоповнюваність: «Принцип реальності керує тим, що відбувається на рівні думки, але лише настільки, наскільки щось від тієї думки є в досвіді людського спілкування» [1, с. 45]. Тобто в цьому висловлюванні є зародки ідеї, яка потім розвивається в гештальті стосовно того, що прояви зовнішнього світу асимілюються та інтеріоризуються в психіці особистості. З одного боку, відбувається поглинання зовнішньої інформації, яка потім стає власною, а з іншого – відчуження від власного «Я». У гештальт-теорії є спроба вирішити цю суперечність за допомогою поняття «контактна межа».

У різних джерелах психоаналізу є думки про те, що саме відчуження від себе сприяє кращому самопізнанню. Це також містить в собі певну суперечність. У гештальт-теорії ми можемо бачити, що ідеї про відчуження також присутні, але суперечність, яка стосується невротичної особистості, розв'язується, виходячи зі специфічного трактування поняття особистості та зовнішнього середовища.

Гештальт передбачає цілісний підхід до людського існування, який охоплює емоційну, інтелектуальну, соціальну, психофізіологічну сфери людського існування. В гештальті вважається за відчуження саме відчуження людини від свого внутрішнього досвіду. Під внутрішнім досвідом розуміється здатність у кожний момент часу проявлятися як система контактів, яка змінюється в залежності від умов поля, що створюють організм та середовище.

У гештальт-теорії за допомогою поняття self, яке означає роль зовнішніх стимулів у зв'язку із внутрішніми потребами індивіда, можна побачити різницю між невротичною особистістю та звичайною. Тобто self як поняття, що характеризує творче пристосування, у здорової особистості має, як відомо з гештальт-теорії, рухливий характер, і це можна вважати критерієм розрізнення здорової особистості і невротичної. Можливість побудувати комфортну межу пристосування до навколишнього середовища здійснюється за рахунок спостереження, інтерпретування та проекції. Self – процес, який ґрунтується на конструктивно організованих, афективно орієнтованих образах та уявленнях, що створюють смисл. Гештальт-теорія постулює активну участь людини у формуванні self, з чого можна зробити висновок про трактування невротичної особистості як особистості, що за власним бажанням відмовляється володіти механізмами адаптації до соціуму, на відміну від психоаналітичної концепції, яка особистість від народження вважає невротичною.

У гештальт-теорії є таке поняття, як «історія self» – тобто, погляд особистості на наявну ситуацію в контексті минулого, теперішнього та майбутнього. Як

відзначає Г. Уілер, «у деяких галузях та аспектах історія змінюється та розвивається, а в інших залишається без змін і повторюється з постійністю» [8, с. 400]. Автор вважає, що подібна інерція історії self пов'язана з несприятливими умовами в час конструювання певного способу адаптації та творчої інтеграції [8, с. 401]. Однак, незважаючи на таку інерцію, в гешталті, на відміну від психоаналізу, є тенденція до зміни історії self.

Вузким місцем психоаналітичної концепції є актуалізація суто внутрішнього зору, який не може цілком охопити потреби теперішнього часу людини й здійснити творче пристосування за допомогою зовнішнього, яке виражається через внутрішнє, і навпаки. При цьому внутрішні поштовхи підказують людині, що шукати ззовні, а зовнішня інформація – що слід використовувати для організації внутрішнього матеріалу – тобто процес зовнішньої адаптації людини еволюціонує і розвивається під час того, як ми проживаємо його.

Аналізуючи гештальт-напряму, можна бачити, що він має багато історичних коренів, кожний з яких відіграє свою роль. Стосовно ролі психоаналізу у формуванні й розвитку гештальт-напряму, слід зазначити, що різні представники психоаналітичної течії надали поштовх для розвитку ключових ідей гештальта. З. Фрейд актуалізував ідею про те, що існує неусвідомлена частина психіки, яка не ігнорувалась гештальт-теорією, а розкривалась з точки зору «неусвідомленого в конкретний момент часу». Послідовник Фрейда А. Адлер висуває ідею про автономію особистості. К. Хорні як ще одна представниця неофрейдизму робить акцент на значенні навколишнього середовища у формуванні автономії особистості. Особливий внесок у розвиток гештальта належить Т. Ференчі, навіть вважають, що він стояв біля витоків гештальт-терапії. Заслугою цього автора є те, що він сформулював ідею про біологічне несвідоме, а також визначив роль психотерапевта, який повинен супроводжувати клієнта в пошуку ним комфортного стану – тобто ці думки покладені в основу гештальтистської моделі роботи психотерапевта [9, с. 235]. І хоча ці ідеї стосуються суто практичної роботи психолога, вони також формують інший філософський підхід до людини в процесі взаємодії з іншою людиною – конструювання життя та поведінки окремого індивіда з врахуванням вільного вибору, за допомогою якого здійснюється формування себе як особистості. Гештальт-теорія пов'язується з психоаналізом, в першу чергу екзистенційним аспектом, і про це говорить те, що творці гештальт-терапії як практичного психотерапевтичного напряму спочатку відносили гештальт-напряму до екзистенційної психотерапії. Назву «екзистенційний психоаналіз» запропонувала Лора Перлз – дружина Ф. Перлза, однак потім від цієї назви відмовились.

Якщо аналізувати зв'язок гештальта з психоаналізом на філософському рівні, слід заглибитись саме в назву «екзистенційний психоаналіз». Пригадуючи ідеї екзистенціалізму, зокрема поняття Сартра «спонтанна свідомість», яке означає нерелексивне структурне утворення, можна побачити спільні риси між неочікуваними проявами як фрейдівського несвідомого, так і спонтанною

свідомістю екзистенціалізму. Але саме в гештальті ідея «спонтанної свідомості», яка є своєрідною ланкою, що пов'язує психоаналіз із екзистенціалізмом, розгортається максимально і має подальший розвиток. Увага до безпосереднього досвіду людини є однією з головних ідей гештальта, яку висловив Ф. Перлз. Важливим моментом, який впливає з акценту на безпосередньому досвіді людини, є суперечність досвіду індивіда як його теперішнього з інтерпретацією цієї ж людини власного досвіду. Л. Перлз стверджувала, що гештальт-терапія – це екзистенційний, експериментальний процес, оснований на тому, що є, а не на тому, що було, або буде. Інтерпретації не потрібні, коли ми працюємо з тим, що є доступним для пацієнта і терапевта за допомогою усвідомлення.

Тобто такі ідеї формулюють загальну філософсько-теоретичну спрямованість гештальта, яка виражається в зміщенні акценту з дослідження світогляду людини як такого на вивчення цілісного безпосереднього досвіду людини, який включає як сенсорно-перцептивні, так і потребово-емоційні аспекти. Вивчення цілісного досвіду людини відбувається за рахунок фіксації феноменів на відміну від того, що в психоаналізі робиться акцент на тому, що людина приховує в собі. Коли відбувається фіксація феноменів, які ґрунтуються на усвідомленні, це пов'язується з відповідальністю людини.

Гештальт запозичує з психоаналізу ідею про те, що конфлікт між неусвідомленим матеріалом та усвідомленим сприйняттям реальності приводить до дії захисних механізмів. У психоаналізі головним моментом є інтерпретація першоджерел внутрішніх конфліктів. Гештальт не зупиняється на інтерпретації, а пояснює вплив несвідомих елементів, які виражаються як потреби, бажання, спогади та пограничний процес *self*, що конструює взаємовідносини людини з собою і світом, а також інтеграцію і поширення цих проявів на все психічне поле сприйняття людини.

Висновки. Порівнюючи психоаналітичну концепцію з гештальтом за різними критеріями: взаємодією між організмом та середовищем, відповідальністю, межами особистісного простору людини, сприйняттям часу, а також нейротизмом – можна побачити загальну тенденцію в розгляданні багатьох аспектів життя з перспективою очікування усвідомлення наступного кроку. Важливим моментом, який відрізняє психоаналіз від гештальт-напрямку, є спроба встановлення гештальтом балансу між індивідуалізмом, притаманним психоаналізу, і сприйняттям особистості в зв'язку із впливом навколишнього середовища. Представники гештальт-теорії поставили питання про відповідальність людини, виходячи з її особистісних можливостей, якими вона може керувати. Роллю психоаналізу в розвитку гештальт-теорії є розвиток ідеї про потреби особистості теперішнього часу як відправної точки для дослідження себе. Тільки гештальт-теорія розвиває думку про відповідність людини власним потребам, виходячи не з причинно-наслідкових зв'язків, а з особистих можливостей людини. Гештальт-теорія зосереджується на потребі в розвитку особистості і стверджує, що істинною філософською цінністю гештальта є акцент на особистісному зростанні людини і

на тому, що заважає цьому особистісному зростанню. Причини, які висувались гештальтстами, дуже близькі до тих, що розглядались в психоаналізі. Ці проблеми можна вважати як практично-терапевтичними, так і екзистенційно-філософськими.

Література:

1. *Лакан Ж.* Етика психоанализа. (Семинары: Книга УП (1965-60) / Ж. Лакан ; пер. с фр. – М. : Гнозис ; Логос, 2006. – 416 с.
2. *Лебедева Н. М.* Путешествие в Гештальт: теория и практика / Н. М. Лебедева, Е. А. Иванова. – СПб. : Речь, 2010. – 550 с.
3. *Лейбин В. М.* Фрейд, психоанализ и современная западная философия / В. М. Лейбин. – М. : Политиздат, 1990. – 397 с.
4. *Лэнг Р.* Расколотое «Я» / Р. Лэнг ; пер. с англ. – СПб. : Белый кролик. – 352 с.
5. *Перлз Ф.* Практикум по гештальттерапии / П. Перлз, П. Гудмен, Р. Хефферлин ; пер с англ. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2005. – 240 с.
6. *Перлз Ф.* Практика гештальттерапии / Ф. Перлз. – М. : Ин-т общегуманитарных исследований, 2005. – 480 с.
7. *Старовойтов В. В.* Современный психоанализ: грани развития / В. В. Старовойтов. – М. : ИФ РАН, 2008. – 127 с.
8. *Уилер Г.* Гештальттерапия постмодерна: за пределами индивидуализма / Г. Уилер. – М. : Смысл, 2011. – 464 с.
9. *Ференчи Т.* Теория и практика психоанализа / Т. Ференчи. – М. : Университетская книга, 2000. – 320 с.
10. *Фрейд З.* Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1989. – 456 с.